

УДК 338.46

О. О. Скакуненко,
аспірант,

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпропетровськ

ГЕНЕЗИС ТЕРМІНУ "СТІЙКИЙ РОЗВИТОК"

O. Skakunenko,
graduate student, Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics, Dnepropetrovsk

THE GENESIS OF THE TERM "SUSTAINABLE DEVELOPMENT"

У статті розглянуто сутність термінів "економічна стійкість" та "стійкий розвиток", визначено різницю між даними поняттями. Проведено аналіз основних теоретичних концепцій щодо сутності поняття та основних складових економічної стійкості підприємства. Проаналізовано думки різних авторів щодо трактування поняття "економічна стійкість" та сформульовано власне визначення. Розглянуто фактор інноваційного розвитку як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств.

The article has the information on essence of the terms "economic sustainability" and "sustainable development", defined the difference between these concepts. Analysis of the basic theoretical concepts about the nature of concepts and the main components of economic viability. Analysis of the views of various authors on the interpretation of the concept of "economic stability" and formulates its own definition. The factors of innovation as a way of improving the efficiency of enterprises.

Ключові слова: економічна стійкість, стійкий розвиток, рівноважний стан, економічна ефективність, конкурентоспроможність підприємства, інноваційна діяльність, інвестиції.

Key words: economic stability, sustainable development, equilibrium state, economic efficiency, competitiveness, innovation activities, investments.

ВСТУП

Найважливішим питанням на сьогоднішній день залишається питання стійкого розвитку на всіх економічних рівнях функціонування підприємства. Підприємство є провідним і важливим елементом сучасної економіки. Воно постачає на ринок товари та послуги, задовольняючи цим потреби споживачів, а також сприяє розвитку здорової конкуренції. Оскільки підприємства відіграють ключову роль у діяльності і розвитку суспільства, то важливим є досягнення кожним підприємством стійкого розвитку, що в кінцевому результаті забезпечить підтримку стійкого розвитку держави.

Сучасні умови структурно-інноваційного розвитку національної економіки, прискорення змін та ускладнення зовнішнього середовища, зростання рівня конкуренції, насичення ринку високотехнологічною й наукоємною продукцією зумовлюють велике значення для підприємств підтримки стабільності їхньої роботи й забезпечення стійкого економічного зростання. Підприємство спроможне досягнути успіху в конкурентній боротьбі лише шляхом реалізації стратегії розвитку, постійно здійснюючи інноваційні процеси у всіх сферах своєї життєдіяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основні теоретичні категорії економічної стійкості підприємств досліджувалися багатьма зарубіжними економістами, серед яких: Брейлі Р., Брігхем К., Ван Хорн Дж.К., Стоянова О., Хелферт Є., тощо. Дослідженням сталого розвитку сільськогосподарської діяльності займалися відомі вітчизняні учені, серед яких Гайдуцький П., Дем'яненко М., Корецький М., Макаренко П., Мельник Л., Поліщук О., Іванова О., Месель-Веселяк В., Саблук П., Василенко В., Гончарова В., Ареф'єва О., Геєць В., Абрютіна М. та інших. Вони розглядали питання пов'язані з визначенням сутності, умов забезпечення, діагностики економічної стійкості та інші. У той же час потребують подальшого дослідження питання, пов'язані з структуризацією економічної стійкості та врахування потенціалу хлібопекарного підприємства у процесі її забезпечення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Проведення аналізу генезису термінів "економічна стійкість" та "стійкий розвиток" з метою формулювання власного визначення даних категорій, а також встановлення шляхів стійкого розвитку підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному економічному словнику стійкість підприємства визначається як "фінансове становище підприємства, господарська діяльність якого забезпечує в нормальних умовах виконання всіх його обов'язків перед робітниками, іншими організаціями, державою завдяки достатнім доходам і відповідно доходів і витрат".

Звертаючись до інших джерел, можна сказати, що термін "стійкий розвиток" є не зовсім точним перекладом загальноновизначеного поняття, оскільки насправді мається на увазі не просто стійкий, а постійний ріст. У європейських мовах поняття "sustainable development", "nachhaltige Entwicklung", "developement durable" означають розвиток "триваючий". У більш вузькому розумінні його можна інтерпретувати як розвиток самодостатній, тобто такий, котрий не суперечить подальшому існуванню людства й розвитку його визначеного напрямку.

Розглядаючи праці зарубіжних та вітчизняних вчених, спостерігаємо різноманітність їхніх поглядів щодо трактування понять "економічна стійкість" та "стійкий розвиток".

Так, наприклад, Львов Д.С. розглядає стійкий розвиток у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні стійкий розвиток включає екологічну стійкість, а в широкому — усі види стійкості (демографічна, економічна, соціальна і технологічна тощо).

На думку Урсула А.Д., стійкий розвиток — це процес, який визначає новий тип існування і розвитку світової цивілізації, який заснований на радикальних змінах орієнтирів, які склалися історично, до всіх практично параметрів буття: економічних, соціальних, екологічних, культурологічних тощо. При такому розумінні стійкого розвитку мова йде про оптимальне управління не лише природно-ресурсним потенціалом, але й усією соціальною та культурною сферами [10, с. 25].

Відносно підприємства багато авторів розглядають стійкий розвиток виходячи з його фінансового стану. Серед них Зеткіна О.В., Севастьянова А.В., Медведєв В.А., Алексеєнко Н.В., Зайцев О.Н.

Так, Зеткіна О.В. розглядає стійкий розвиток підприємства як забезпечення його рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок збільшення ефективності використання виробничих ресурсів та управління підприємством, стійкого фінансового стану за рахунок покращання структури активів, а також стабільного розвитку потужності підприємства соціального розвитку колективу при самофінансуванні в умовах зовнішнього оточення.

Севастьянова А.В. вважає стійкість підприємства стабільним перевищенням доходів над витратами: шляхом ефективного їх використання, що сприяє безперебійному процесу виробництва та реалізації продукції.

Медведєв В.А. визначає стійкість підприємства як рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість та нормальні умови для розширеного відтворення у довгостроковій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх та внутрішніх факторів.

Зайцев О.Н. визначає економічну стійкість як стан підприємства, при якому зберігається здатність ефективного функціонування і стабільного прогресивного розвитку при негативному впливі зовнішнього середовища.

Алексеєнко Н.В. вважає, що стійкість є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування наявними ресурсами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійного процесу виробництва і реалі-

зації продукції. Іншими словами, стійкість підприємства — це стан його матеріальних, економічних та трудових ресурсів, їх розподіл та використання, які забезпечують розвиток підприємства на основі росту прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику [1].

Деякі автори дотримуються позиції щодо трактування поняття "економічна стійкість" як рівноваги або здатності підприємства повертатися до неї, а також спроможність вживати заходів щодо її збереження. Серед них Анохін С.Н., який вважає, що економічна стійкість — це такий рівноважний стан промислового підприємства, при якому економічні й управлінські рішення здатні регулювати основні чинники стійкого положення підприємства: управління, виробництва, фінансів, персоналу і стратегії в заданих межах ризику.

На думку Колодізева О.М. та Нужного К.М., "економічна стійкість" — це стан рівноваги або здатність повертатися в цей стан відкритої соціально-економічної системи (підприємство), після того як мало місце виведення з цього стану зовнішніми й внутрішніми збурюючими впливами за рахунок ефективного використання усіх видів ресурсів з подальшою спроможністю забезпечувати оптимальний процес їх поповнення.

Василенко О.В. стверджує, що це здатність системи зберігати свій працездатний стан щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних мінливих впливів [4].

Коренченко Р.А. досліджує стійкість як здатність підприємства до самозбереження, тобто раціонального використання резервів підприємства у часі, що дають можливість протистояти впливові зовнішніх факторів [6].

Іванов В.А. доводить, що це здатність економічної системи не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів.

Бурда А.І вважає, що: "Системне явище, яке виступає індикатором відхилень від потенційно можливого конкурентного стану на певному етапі життєдіяльності підприємства" [3].

Сремейчук Р.А. вважає це організацією його виробничо-господарської діяльності, що дає змогу забезпечити стабільні техніко-економічні показники з позитивною динамікою й ефективно адаптуватися до збурювань навколишнього й внутрішнього середовища.

За словами Малініна К.Г., економічна стійкість — це адекватність системи середовищу, як зовнішньому, так і внутрішньому, що передбачає знаходження параметрів системи в деякому допустимому околі, що забезпечує її функціонування і розвиток [7].

У сучасній економічній літературі наводяться різні формулювання та оцінки економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Так, наприклад, більшість вчених-економістів розглядають економічну стійкість як сукупність факторів, що забезпечується на етапах реалізації та розподілу продукції. Основними ж складовими економічної стійкості, на їх думку, є виробничо-технічна стійкість, що забезпечується на рівні техніко-технологічного рівня, кадрового складу, стійкого рівня організації виробництва та фінансово-економічна стійкість, що передбачає в першу чергу стійкість ділової активності підприємства, стійкий рівень рентабельності та відповідно фінансової стійкості.

На думку Поліщука О.А., економічна стійкість, це здатність підприємства оптимально використовувати свій потенціал, що дозволяє швидко адаптуватися до динамічних змін зовнішнього середовища, в довгостроковій перспективі задовольняючи потреби всіх учасників господарської діяльності [8].

Іванова О.В. під економічною стійкістю розуміє здатність його економічної системи не відхилятися від свого стану (статистичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування і використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів. А поряд з основними складовими даного явища, які було розглянуто вище (виробничі та фінансові), автор виокремлює третю складову — організаційно-економічну стійкість [5].

За словами Тхора С. О., економічна стійкість — це абсолютна або відносна зміна показників стану підприємства, господарська діяльність якого забезпечує виконання зобов'язань перед працівниками, організаціями й державою завдяки відповідності витрат достатнім доходам, тобто ефективності виробництва [9].

Отже, можна зробити висновок, що нині відсутній підхід до розуміння економічної стійкості як системної комплексної характеристики підприємства, оскільки більшість вчених розглядає лише фінансовий аспект економічної стійкості.

Відійти від традиційної точки зору на цю економічну категорію спробували в своїх дослідженнях Ареф'єва О.В. і Городянська Д.М.

На їх думку, "економічна стійкість підприємства є сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених структурних складових, об'єднаних однією метою, яка передбачає створення, забезпечення та підтримку загального сталого функціонування підприємства" [2, с. 84].

Автор Цямрюк Ю.С. під економічною стійкістю розуміє "рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, що забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення стійкого економічного росту в тривалій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх факторів". На наш погляд, подане визначення є найбільш прийнятним і точним, ніж попереднє, оскільки воно розглядає економічну стійкість як динамічну систему, яка знаходиться під постійним впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Отже, узагальнивши та порівнявши існуючі підходи до трактування поняття "економічна стійкість підприємства", можна зробити висновок, що найчастіше автори використовували такі складові поняття: "стійкість, або економічна стійкість — це стан підприємства" та "економічна стійкість підприємства забезпечується за рахунок використання ресурсів підприємства". Дещо рідше під стійкістю (економічною стійкістю підприємства) науковці розуміють рівновагу, або здатність повернутися до рівноваги. Проте, на наш погляд, таке тлумачення не є точним, оскільки згідно з теорією систем рівновага є окремим випадком стійкості системи. Слід дотримуватись точки зору науковців, які економічну стійкість розглядають як здатність (властивість, характеристику) підприємства, оцінити рівень якої можна за допомогою аналізу показників динаміки стану (поведінки) та структури суб'єкта господарювання.

Аналіз наукових праць вчених з проблем теоретичного та методологічного характеру, пов'язаних з виявленням принципів і чинників стійкого функціонування й розвитку підприємства, свідчить про недостатнє практичне обґрунтування методів діагностики й управління стійкістю підприємства. Слід відмітити, що в літературі недостатньо повно розкрито визначення та розуміння поняття стійкого розвитку, визначення ключових факторів, що впливають на стійкий розвиток. На наш погляд, саме єдине розуміння поняття "стійкий розвиток" та визначення принципів стійкого розвитку підприємства є вихідним положенням для подальшого розвитку методики оцінки та прогнозування стійкого розвитку підприємств.

Економічна стійкість — це багатогранне поняття, яке поєднує між собою стійкість функці-

онування та стійкість розвитку підприємства. Діяльність суб'єкту господарювання може досягти стану економічної стійкості, але не розвиватися, тому ці поняття не є рівнозначними.

Відповідно до положень стійкого розвитку технічна й організаційно-економічна діяльність людства повинні бути тісно взаємозалежні із природоохоронною діяльністю, що є невід'ємною частиною процесу світового розвитку. Істотною характеристикою процесів розвитку становить час, оскільки будь-який розвиток здійснюється в реальному часі й тільки часовий фактор виявляє спрямованість розвитку. У зв'язку із цим Т. Коно визначає розвиток як зміну умов існування організації в часі. Проблемою стійкого розвитку підприємства займалися такі автори як Прохорова В.В., А. Хіршман, Алексеєнко Н.В., Бурда А.І., Василенко О.В., Кучерова Є.Н., Масленко Ю.В., Кульбака Н.О., Чурич А.С., Шершньова З.Є.

Стійкий розвиток, на думку Прохорової В.В., можна визначити як збалансовані кількісні, структурні і якісні зміни, що відповідають цілям організації й ураховують обмеження, що накладають зовнішнім середовищем та потенціалом підприємства. Стійкий розвиток визначається у вигляді функціональної залежності від таких змінних, як стійкість функціонування підприємства в різних циклах, спроможність до здійснення необхідних змін у процесі розвитку, потенціал підприємства та умови зовнішнього середовища.

Алексеєнко Н.В. вважає, що стійкий розвиток — це розвиток, суть якого полягає в тому, щоб у тривалому періоді часу забезпечувалися високі показники соціального, економічного, технічного стану підприємства.

За дослідженнями Бурди А.І., стійкий розвиток передбачає наявність потенціалу сталого розвитку, локальні складники якого забезпечують несуперечливий, збалансований, гармонійний розвиток соціально-економічної системи, і шляхом адаптивності та гнучкості, ефективного його використання для нейтралізації зовнішніх дестабілізаційних чинників і створених конкурентним середовищем загроз без ризику для життєдіяльності підприємства [3].

За словами Кучерова Є.Н., стійкий розвиток — це рівноважна збалансована поступальна зміна всіх показників стійкості підприємства, здатного протистояти тенденціям ентропії, зберігаючи при цьому цілісність і основні властивості.

Масленко Ю.В., Кульбака Н.О. вважають, що це такий розвиток, що забезпечує певний

тип рівноваги і залежить від вибраної підприємством стратегії.

Автор Шершньова З.Є. під економічною стійкістю розуміє процес змін, в якому експлуатація ресурсів, напрям інвестицій, орієнтація науково-технічного розвитку і інституційні зміни погоджені один з одним і укріплюють нинішній і майбутній потенціал підприємства.

На підставі проаналізованих літературних джерел можна сформулювати власне визначення економічної стійкості підприємства як рівноважний збалансований стан активів підприємства, який є запорукою стабільної прибутковості та забезпечує зростання показників його економічної діяльності в перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх та внутрішніх факторів. А стійкий розвиток можна визначити як такий, що передбачає безкризову, поступову зміну якісних ознак підприємства, дотримання показників розвитку в межах визначеної області стосовно поставлених цілей. Поняття стійкого функціонування і розвитку тісно пов'язане із такими явищами, як здатність до самозбереження, протистояння негативним впливам, адаптація, гнучкість та потенціал підприємства.

Вирішення проблеми стійкого розвитку підприємств пов'язано з питанням їх ефективного функціонування як суб'єктів ринку. Для забезпечення конкурентоспроможного рівня підприємств потрібно постійно удосконалювати їх техніко-технологічну основу. Для цього слід залучати інноваційно-інвестиційні ресурси, джерелом яких можуть бути власні ресурси, залучені кошти, кредитні ресурси, позикові кошти, іноземні інвестиції, капітал інших підприємств.

Процес управління стійким розвитком підприємства А.Г. Грязнова пов'язує з антикризовим управлінням, на її думку — це така система управління підприємством, що має комплексний, системний характер і спрямована на запобігання або усунення несприятливих для підприємства явищ, за допомогою використання всього потенціалу сучасного менеджменту, розробки й реалізації на підприємстві спеціальної програми, яка має стратегічний характер, що дозволяє усунути тимчасові ускладнення. У процесі стійкого розвитку діяльність підприємства повинна бути спрямована на рішення таких основних завдань його функціонування як продовження існування, одержання прибутку й підтримка зростання. У той же час метою для підприємства може виступити бажання більш кардинальної зміни свого стану, що може призвести до незбалансованого, ризикованого розвитку.

Стійкий розвиток будь-якого підприємства нерозривно пов'язаний з інноваційною діяльністю — комплексною категорією, яка поєднує в собі внутрішній потенціал підприємства та його інноваційну активність. Інноваційний ринок визначає не тільки потенційні можливості системи, але і ступінь впровадження нових технологій. Основне призначення інноваційного розвитку полягає в тому, щоб сприяти економічному зростанню підприємства на основі розробки і реалізації нових або поліпшуючих технологій.

Одним із шляхів стійкого розвитку підприємства є підвищення конкурентоспроможності за допомогою впровадження інновацій в його діяльність. У процесі інноваційної діяльності підприємство отримує інноваційний ефект — перспективну перевагу, яка здатна забезпечити оптимізацію його розвитку й поява якої пов'язана з послідовним процесом розробки, створення та реалізації певного виду інноваційного продукту, що залежно від цього сприятиме визначенню певних особливостей конкретного типу переваг.

У цілому застосування концепції сталого розвитку передбачає гармонічне поєднання соціальних, природних та економічних пріоритетів розвитку підприємницької структури. У контексті цього успіх підприємства необхідно розглядати у трьох аспектах: задоволення інтересів споживачів, персоналу та внесок підприємства у розвиток суспільства.

ВИСНОВКИ

Отже, для того щоб Україна досягла стійкого розвитку важливим є досягнення стійкого розвитку кожним підприємством. На рівні підприємства поняття "стійкий розвиток" варто визначити не лише з точки зору його фінансового становища та ефективності діяльності, але й відповідальності перед суспільством.

Ефективність та раціональність використання ресурсів повинно розглядатись у контексті концепції стійкого розвитку, а саме: підприємство повинно використовувати матеріальні та трудові ресурси не лише для забезпечення свого розвитку, підвищення конкурентоздатності тощо, але й ураховувати необхідність їх відтворення та збереження для майбутніх поколінь. Необхідно визначити також важливість формування культури споживання та використання ресурсів для досягнення стійкого розвитку.

Література:

1. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста региона // Экономика і організація управління-2008. — № 3. — С. 59—65.
2. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / Ареф'єва О.В., Городянська Д.М. // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 8(86). — С. 34—90.
3. Бурда А.І. Методичні підходи до оцінювання впливу складників тріади потенціалу на сталий розвиток підприємства // Науковий вісник НЛТУ України: зб.наук.-техн. пр. — Львів: РВВ НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.12. — 336 с. — С. 141—153.
4. Василенко А.В. Менеджмент устойчивого развития предприятий: монография. — К.: Центр учебной литературы, 2005. — 648 с.
5. Иванова О.В. Организационно-экономическая стійкість підприємства в умовах ринку / Экономические науки. — К., 2004. — Вып. 56. — С. 335—340.
6. Коренченко Р.А. Общая теория организации: учебник для вузов. — М.: Юнити — ДАНА, 2003. — 286 с.
7. Малинин К.Г. Устойчивость функционирования предприятия в рыночной экономике: автореф. дисс. ... канд. экон. наук. — М.: МГАХМ, 1997. — 21 с.
8. Поліщук О.А. Теоретико-методологічні основи оцінки економічної стійкості сільськогосподарських підприємств // Экономика: проблеми теорії та практики. — Д., 2007. — Вип. 225, Т. 2. — С. 367—374.
9. Тхор С.О. Управління економічною стійкістю підприємства: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. — Луганськ, 2005. — с. 20.
10. Урсул А.Д. На пути к праву устойчивого развития: концептуально-методологические аспекты // Теоретическая и прикладная экология. — 2008. — № 1. — С. 20—31.

References:

1. Alekseenko, N.V. (2008), "Sustainable development of the company as a factor of economic growth in the region", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 3, pp. 59—65.
 2. Aref'ieva, O.V. and Horodians'ka, D.M. (2008), "Actual problems of economic", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8, no. 86, pp. 34—90.
 3. Burda, A.I. (2009), "Methodological approaches for assessing the impact of the components of the triad potential for sustainable development of the company", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19, no. 12, pp. 141—153.
 4. Vasylenko, A.V. (2005), *Menedzhment ustojchyvoho razvytyia predprijatyj [Management of sustainable development of enterprises]*, Tsentr uchebnoj literatury, Kyiv, Ukraine.
 5. Ivanova, O. V. (2004), "Organizational and economic sustainability of the enterprise in a market", *Ekonomycheskye nauky*, vol. 56, pp. 335—340.
 6. Korenchenko, R.A. (2003), *Obschaia teoriya orhanyzatsyy [The general theory of organization]*, Yunyty — DANA, Moscow, Russia.
 7. Malynyn, K.H. (1997), "Sustainability of enterprises in the market economy", Ph.D. Thesis, *Global economy*, Moscow Institute of Chemical Engineering, Moscow, Russia.
 8. Polischuk, O. A. (2007), "Theoretical and methodological basis for assessing the economic sustainability of enterprises", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky*, vol. 225, pp. 367—374.
 9. Tkhor, S. O. (2005), "Managing the economic sustainability of the enterprise", Ph.D. Thesis, *Economics and finance*, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhans'k, Ukrain.
 10. Ursul, A.D. (2008), "On the way to the right to sustainable development: conceptual and methodological aspects", *Teoretycheskaia y prykladnaia ekolohyia*, vol. 1, pp. 20—31.
- Стаття надійшла до редакції 14.07.2014 р.*

ПЕРЕДПЛАТА**ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!**

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ",
"ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА",
"КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"